

Plinius, Vasari en de codex. Een nieuwe editie van de Anonimo Magliabechiano

Bespreking van: Bouk Wierda, Lotte van ter Toolen & Henk Th. van Veen (red.), *The Codex of the Anonimo Magliabechiano. Newly edited with a transcription faithful to the original manuscript and provided with an introduction*, Leiden, Brill, 2024, 510 pp., ISBN: 9789004539778, €131.89.

Klazina Botke
Vrije Universiteit Amsterdam
k.d.botke@vu.nl
<https://orcid.org/0009-0007-9657-1893>

De nieuwe geannoteerde editie van de zogenaamde codex van de Anonimo Magliabechiano is een waardevolle publicatie voor kunsthistorici. De tekst, nu gedateerd tussen 1540 en 1547, is historiografisch van groot belang. Het is namelijk de eerst uitgebreide collectie informatie over kunstenaars na Lorenzo Ghiberti's *Commentarii* (ca. 1447) en geschreven niet lang voor de eerste editie van Giorgio Vasari's *Le Vite* (1550). De originele tekst is in onvoltooide staat en beslaat 128 bladen die op een onbekend tijdstip aan elkaar zijn gebonden. Zijn opvallende bijnaam ontleent het werk aan de bibliotheek waar het sinds 1755 werd bewaard, namelijk die van Antonio Magliabechi (1633-1714). Later is deze collectie ondergebracht in de Biblioteca Nazionale Centrale in Florence, waar het manuscript vandaag de dag nog steeds wordt bewaard.

De codex en Vasari's *Le Vite* worden vaak met elkaar in verband gebracht, zeker ook omdat beide Plinius de Oudere als voorbeeld hadden. Plinius' *Historia Naturalis* was ongetwijfeld één van de belangrijkste modellen voor Vasari. Hij nam een aantal van diens theoretische standpunten over, evenals de manier van ordenen en vertellen.¹ Ook de codex ontleent zijn vorm aan Plinius: het eerste deel van het manuscript, dat verhaalt over kunst en kunstenaars uit de oudheid, is duidelijk een herstructurering van gegevens uit de *Naturalis historia*. Uit de aantekeningen (op fols. 8r, 25v, 110v), blijkt dat de auteur gebruik maakte van de editie van Plinius vertaald in 1476 door de Florentijnse dichter en geleerde Cristoforo Landino (1424-1498). De auteur voegt geen nieuwe kennis of ideeën toe, maar heeft in plaats daarvan de ambitie gehad de

¹ Zie S. Blake McHam, 'Pliny's influence on Vasari's first edition', in: *Artibus et Historiae*, 31, 64 (2011), pp. 9-23.

informatie anders te organiseren. Waar Plinius zijn structuur ontleende aan de kunstvorm, wil de auteur van de codex alle kunstenaars chronologisch ordenen. We zien hier dat de interesse bewust verschuift van de aandacht voor materiaal naar het zichtbaar willen maken van artistieke innovaties en ontwikkelingen. Dit sluit aan bij het tweede opdracht die de codex-auteur zichzelf had gesteld: het beschrijven van de meer dan zeventig schilders, beeldhouwers en architecten, bijna allemaal afkomstig uit Toscane, variërend van Cimabue tot Michelangelo.

Net als Vasari in zijn *Le Vite* richt de codex zich op kunstenaars en hun oeuvre uit één specifiek geografisch gebied. Enerzijds is deze geografische beperking opgelegd door praktische overwegingen, want de informatie over de eigen stad is gemakkelijk toegankelijk. Aan de andere kant prijst de auteur lokale kunstenaars en benadrukt de artistieke productie in een specifieke regio of stad, om daarmee de superioriteit ervan vast te stellen. Hieruit blijkt een soort zelfbewustzijn, zichtbaar in de inhoud en structuur van de tekst. We zien dat de auteur van de codex bij elke biografie een gebruikelijk patroon volgt, waarbij hij eerst de werken in Florence bespreekt en daarna die buiten deze stad. Dat dit bewust is, wordt bevestigd door een wijziging in de biografie van Michelangelo: een vermelding van de schilderijen in de Sixtijnse Kapel is doorgestreept en naar de bespreking van werken in Rome verderop in de tekst verplaatst. Deze veelzeggende correcties zijn in deze nieuwe editie eindelijk zichtbaar.

De nieuwe transcriptie bouwt voort op de kleine groep publicaties die over de codex is verschenen. Al in 1872 bracht Gaetano Milanese de informatie over Leonardo da Vinci uit, annotaties en vertalingen verschenen van Cornelius von Fabriczy in 1891 en Carl Frey in 1892, Wolfgang Kallab analyseerde de codex in zijn *Vasaristudien* (1908) evenals Julius von Schlosser in zijn *Die Kunstliteratur* (1924), en in 1968 verscheen een volledige transcriptie met korte annotaties van Annamaria Ficarra. Deze nieuwe editie, die dus bijna zestig jaar na de laatste verschijnt, is een waardevolle aanvulling, niet in de laatste plaats omdat er een voorstel wordt gedaan voor de mogelijke auteur van dit werk. Eerder was het manuscript toegeschreven aan Giovanni Francesco Rustici (1475-1554), Miniato Pitti (gestorven in 1566), Paolo Giovio (1483-1552), Vincenzo Borghini (1515-1580), en iemand uit de Accademia Fiorentina. Lange tijd werd ook gedacht dat de auteur niet meer te achterhalen zou zijn, tot Bouk Wierda in 2009 beargumenteerde dat het manuscript mogelijk geschreven is door de invloedrijke Florentijnse patriciër Bernardo Vecchietti (1514-1590).² Deze toeschrijving wordt in de inleiding van de nieuwe editie herhaald. Het bewijs blijft net als in het eerder gepubliceerde artikel vooral indirect en zal daardoor nog niet iedereen volledig overtuigen.

De codex, hoewel literair minder interessant dan Vasari's *Le Vite*, is een belangrijke schakel in de kennis en ons begrip van de vroege historiografie. Deze nieuwe editie is door een aantal elementen een mooie toevoeging op de bestaande literatuur. Het boek brengt alle bestaande ideeën samen, beargumenteert een nauwkeurigere datering van het manuscript (pp. 24-26), en onderzoekt een mogelijke toeschrijving aan Bernardo Vecchietti. De grootste winst is dat de transcriptie dichter bij het origineel ligt, met de folio's op de juiste plek, en vermelding van marge-aantekeningen en doorhalingen in de tekst. Deze relevante informatie zorgt ervoor dat we een beter beeld krijgen van het werk- en denkproces van de auteur. De afbeeldingen van een paar bladen uit het manuscript dragen daar ook aan bij.

² B. Wierda, 'The true Identity of the Anonimo Magliabechiano', in: *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz*, 53, 1 (2009), pp. 157-168.